

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	317
Land:	Ukraine
Kilde:	Landinfo
Titel:	Temanotat. Ukraina: Korrupsjonsbekjempelse og beskyttelse for varslere
Udgivet:	21. februar 2018
Optaget på baggrundsmaterialet:	16. maj 2018

Temanotat

Ukraina: Korrupsjonsbekjempelse og beskyttelse for varslere

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

© Landinfo 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivaretatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

Corruption is widespread in Ukraine and has been an inherent problem for many years. Corruption was a key issue during the protests in Kiyv in fall/winter 2013/2014, which ended in a regime change in February 2014. In 2014 and 2015, as part of a national anti-corruption strategy, several new bodies were established to fight corruption at various levels in the government apparatus. In addition, reforms were initiated in the police and judiciary, both of which were strongly affected by corruption.

As of today, there are a number of bodies investigating and instituting prosecution in corruption cases, depending on the area of responsibility. The National Anti-Corruption Bureau (NABU) investigates high-level corruption in the government apparatus, while the national police investigate corruption at lower levels. NABU appears to be the most efficient anti-corruption agency in the country, while the police are not considered to be particularly effective. When it comes to the prosecution of corruption in the government apparatus, the courts appear to be inefficient and the convictions mild.

Not many citizens want to report on corruption in the government apparatus. There is no separate legislation to protect whistleblowers, and the judiciary, the police, the prosecutor and separate anti-corruption agencies are not considered to provide them with reliable support and protection.

SAMMENDRAG

Korrupsjon er utbredt i Ukraina og har i mange år vært et rotfestet problem. Korrupsjon var et sentralt tema for protestene i Kiev høsten/vinteren 2013/14, som endte opp med en regimeendring i februar 2014. I 2014 og 2015 ble det, som en del av en nasjonal anti-korrupsjonsstrategi, opprettet en rekke nye organer med ansvar for å bekjempe korrupsjon på ulike nivåer i myndighetsapparatet. I tillegg ble det satt i gang reformer av politiet og rettsvesenet, som begge var sterkt preget av korrupsjon.

Per i dag er det en rekke organer som etterforsker korrupsjon og tar ut tiltale i korrupsjonssaker, avhengig av ansvarsområde. Det nasjonale anti-korrupsjonsbyrået (NABU) etterforsker korrupsjon på høyt nivå i myndighetsapparatet, mens det nasjonale politiet etterforsker korrupsjon på lavere nivå. Mye tyder på at NABU er det mest effektive anti-korrupsjonsorganet i landet, mens politiet ikke vurderes som spesielt handlekraftige. Når det gjelder straffeforfølgelse av korrupsjon i myndighetsapparatet, beskrives domstolene som lite effektive og straffeutmålingene som milde.

Blant befolkningen er det få som ønsker å varsle om korrupsjon i myndighetsapparatet. Det mangler et særskilt lovverk for å beskytte varslere, og slik situasjonen er i dag, synes verken rettssystemet, politiet, påtalemyndigheten eller særskilte anti-korrupsjonsorganer å kunne gi pålitelig støtte og beskyttelse for varslere.

INNHold

1. Innledning	6
1.1 Ulike typer korrupsjon.....	7
2. Tiltak for å bekjempe korrupsjon	7
2.1 Anti-korrupsjonsorganer.....	7
2.1.1 NABU	7
2.1.2 SAP.....	8
2.1.3 NAPC.....	8
2.1.4 SBI.....	8
2.2 Reform av politi og rettsvesen.....	8
2.2.1 Politiet.....	8
2.2.2 Rettsvesenet	9
2.3 Hvilke organer etterforsker korrupsjonssaker?.....	10
2.3.1 Til hvilket organ anmeldes en korrupsjonssak?	10
3. Korrupsjonsbekjempelse i praksis	11
3.1 Etterforskning av korrupsjonsanklager mot myndighetspersoner	11
3.2 Straffeforfølgelse av myndighetspersoner tiltalt for korrupsjon.....	12
4. Beskyttelse for varslere av korrupsjon	13
4.1 Lovverk som beskytter varslere.....	14
4.2 Reaksjoner mot varslere	14
4.3 I hvilken grad får varslere beskyttelse fra myndighetene?	15
5. Referanser	17

1. INNLEDNING

Korrupsjon er utbredt i Ukraina og har i mange år vært et rotfestet problem. Det er en stor utfordring å skulle bekjempe korrupsjonen i samfunnet. Et mål på korrupsjonens utbredelse er Transparency Internationals korrupsjonsindeks for 2016, som måler befolkningens oppfatning av korrupsjon. Ukraina befinner seg på 131. plass av 176 land, der land nederst på indeksen (176) oppfattes som mest korrupt (Transparency International 2017a).

Den ukrainske loven om å forhindre korrupsjon av 14. oktober 2014 definerer korrupsjon på følgende måte:

the use by a person authorized to perform state or local self-government functions for obtaining improper benefit or the acceptance of such benefit or of a promise or proposal of such benefit for that person or for other persons, or, accordingly, making a promise or proposal or giving improper benefit to an authorized person or, upon such person's demand, to other natural persons or legal entities for the purpose of encouraging that person to abuse his or her official powers or related opportunities (Liemienov 2016, s. 8).

Korrupsjonen nådde nye høyder under president Viktor Janukovitsj, som kom til makten i 2010. Under Janukovitsj' styre ble den politiske makten rundt presidenten ytterligere konsentrert, og hans familie og nære krets beriket seg stort på statens penger (Åslund 2015, s. 91-92).

Korrupsjon var et sentralt tema for protestene i Kiev høsten/vinteren 2013/14, som endte opp med en regimeendring i februar 2014. Det var først etter 2014 at arbeidet med å bekjempe korrupsjon for alvor satte i gang. Anti-korrupsjonsarbeid var også en viktig forutsetning for inngåelsen av tilknytningsavtalen mellom EU og Ukraina i september 2014. Internasjonale donorer, slik som Verdensbanken, har også satt betingelser om anti-korrupsjonsreformer for å støtte Ukraina økonomisk (Marusov 2016, s. 1-2).

I oktober 2014 vedtok det ukrainske parlamentet en nasjonal anti-korrupsjonsstrategi som skulle vare frem til 2017 (Rybak 2016; Åslund 2015, s. 143). En rekke anti-korrupsjonslover, vedtatt som en del av strategien, skulle definere tydeligere hva korrupsjon er, øke gjennomsiktigheten og etablere institusjoner for bekjempelse av korrupsjon (Liemienov 2016, s. 5).

Mye tyder på at korrupsjonsnivået har gått noe ned etter at Janukovitsj' styre falt i 2014. På Transparency Internationals korrupsjonsindeks har Ukraina hatt en oppgang de siste tre årene, fra 142. plass i 2014 til 131. plass i 2016 (Transparency International 2015; Transparency International 2017a).

Den overordnede problemstillingen dette notatet forsøker å belyse, er hvorvidt varslerne av korrupsjon i myndighetsapparatet i Ukraina kan få effektiv beskyttelse dersom de varsler fra om korrupsjon. Først tar notatet for seg hvilke tiltak landet har satt i gang for å bekjempe korrupsjon, og hva slags resultater korrupsjonsbekjempelse har medført. Deretter belyser det hvorvidt korrupte embetsmenn blir tiltalt og straffeforfulgt, hva slags reaksjoner de som varsler om korrupsjon eventuelt har blitt utsatt for, og i hvilken grad varslerne har fått beskyttelse fra myndighetene.

Som kildegrunnlag har Landinfo først og fremst brukt åpent tilgjengelig materiale fra internasjonale og ukrainske anti-korrupsjonsorganisasjoner, forskningsinstitusjoner og

media. I tillegg har den norske utenriksstasjonen i Kiev innhentet informasjon fra utvalgte kilder i Ukraina som har førstehånds kjennskap til tematikken.

1.1 ULIKE TYPER KORRUPSJON

Det er ulike typer av myndighetskorrupsjon i Ukraina: såkalt lav-nivå-korrupsjon, korrupsjon på mellomnivå i myndighetsapparatet og høy-nivå politisk korrupsjon.

Lav-nivå-korrupsjon dominerer hverdagslivene til folk. Dette kommer til uttrykk gjennom betaling av ulike typer bestikkelser, og mange ukrainere har akseptert at hverdagskorrupsjon bidrar til å få ting gjort. De to øverste nivåene beskrives som spesielt karakteristiske for Ukraina, og er kjennetegnet ved at politikere og embetsmenn involverer seg i forretningsaktiviteter, og ved at oligarker¹ finansierer politiske partier (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 1-2; de Waal 2016).

Korrupsjon synes å være mest utbredt i helsektoren. Transparency Internationals korrupsjonsbarometer for 2016 viser at blant 51 prosent av respondentene som hadde vært i kontakt med helsevesenet i 2016, hadde 31 prosent måttet betale bestikkelser. Blant de 10 prosentene av respondentene som trengte bistand med dokumenter fra myndighetene, hadde 21 prosent måttet betale bestikkelser. 19 prosent av respondentene var i kontakt med myndighetene i forbindelse med sosiale stønader, og 6 prosent av disse måtte betale bestikkelser (Transparency International 2016).

2. TILTAK FOR Å BEKJEMPE KORRUPSJON

2.1 ANTI-KORRUPSJONSORGANER

Som en del av den nasjonale anti-korrupsjonsstrategien, ble det i 2014 og 2015 opprettet en rekke nye organer med ansvar for å bekjempe korrupsjon på ulike nivåer i myndighetsapparatet. De nye anti-korrupsjonsorganene har møtt motstand fra landets politiske og økonomiske elite, uavhengig av politisk tilhørighet (Marusov 2016, s. 1,4)

Under følger en gjennomgang av de enkelte organene.

2.1.1 NABU

Loven om det ukrainske anti-korrupsjonsbyrået av 14. oktober 2014 stadfester at NABU er et statlig uavhengig organ som skal forbygge korrupsjon, og fange opp og etterforske korrupsjonssaker² på høyt nivå i stats- eller lokalforvaltningen (NABU u.å.b; Rybak 2016; Åslund 2015, s. 144). Ansatte rekrutteres gjennom åpne prosesser og garanteres gode lønninger (Marusov 2016, s. 6).

¹ En rekke mektige forretningsmenn dominerer store økonomiske sektorer i Ukraina, som energi, metallurgi og gruvevirksomhet, og har kontrollert myndighetsapparatet gjennom at de har store grupper av representanter i parlamentet og i regjeringen. Ukraina er det landet i det tidligere Sovjet der oligarkene spiller størst rolle (Åslund 2015, s. 8).

² Da NABU ble opprettet, ble det vedtatt at organet inntil videre kun skulle etterforske saker med korrupsjon begått etter 2015. Da NABU ble etablert satt påtalemyndigheten med 25 000 åpne korrupsjonssaker (U.S. Department of State 2017, s. 38). Nå har «tidsfristen» gått ut og NABU skal behandle også gamle saker. Det betyr at NABU risikerer å få flere tusen «nye» saker på bordet (Williams & Polityuk 2017).

2.1.2 SAP

I 2014 ble det spesialiserte påtaleorganet for anti-korrupsjonssaker (SAP) opprettet. SAP overvåker arbeidet til etterforskere i NABU og har rollen som anklager i korrupsjonssaker i retten (Rybak 2016).

2.1.3 NAPC

I 2014 ble det nasjonale byrået for forebygging av korrupsjon (NAPC) etablert. Dette organet har som hovedoppgave å utvikle og implementere myndighetenes anti-korrupsjonspolitik. NAPC er underlagt regjeringen, ledes av fem personer som utpekes av ulike offentlige institusjoner og sivilsamfunnet og skal etter loven være uavhengig og upartisk. Det har utvilsomt blitt lagt politisk press på NAPC, noe som medførte forsinkelser i oppstarten (Marusov 2016, s. 4).

NAPC har etablert et system for elektronisk selvangivelse som ble innført i august 2016. Prosjektet var kraftig forsinket og holdt på å strande, trolig som følge av politisk motstand mot reformen. Det er i første rekke høytstående myndighetspersoner som må registrere inntekt og formue elektronisk (Ukrayinska Pravda 2016; Marusov 2016, s. 4). Det har også blitt innført et nettbasert system for offentlige anskaffelser (ProZorro) (Rybak 2016).

Det er særlig sistnevnte reform som sies å være den mest vellykkede blant anti-korrupsjonsreformene så langt. ProZorro skal langt på vei ha bidratt til å fjerne korrupsjon fra offentlige anskaffelser (Lough 2017; Marusov 2016, s. 1,10).

NAPC har også ansvar for å jobbe med varslerproblematikk og beskyttelse av varslere.

Ifølge Transparency International (e-post, februar 2018) utfører ikke NAPC sine oppgaver på en tilfredsstillende måte, og er dessuten selv blitt avdekket som korrupt (se del 4.2).

2.1.4 SBI

Det statlige etterforskningsbyrået (SBI) ble opprettet i november 2015. SBI etterforsker et bredt spekter av kriminelle handlinger, deriblant korrupsjonssaker, unntatt de som faller inn under NABUs jurisdiksjon (se mer under del 3.1) (Liemienov 2016, s. 14).

2.2 REFORM AV POLITI OG RETTSVESEN

2.2.1 Politiet

Reform av politiet var også en del av anti-korrupsjonsstrategien, og noe av det første de nye myndighetene satte i gang med etter regimeendringen. Arbeidet startet allerede i mars 2014, da en handlingsplan ble utarbeidet. Parlamentet vedtok en ny politilov som trådte i kraft i november 2015, og som la grunnlaget for å samle politiet til ett organ, det nasjonale politiet. Det gamle politiet, eller *militsiya*, var forbundet med utbredt korrupsjon, særlig gatepolitiet/trafikkpolitiet. Den nye politiloven har som mål å fjerne korrupsjon, bedre ressursutnyttelsen og effektivisere politiet. Foreløpig har reformarbeidet kun omfattet gatepolitiet, som følge av det store omfanget av korrupsjon i nettopp denne delen av etaten (OFPPRA & BFA 2017, s. 14 og 15).

Reformen fokuserte på at politiet skulle jobbe preventivt, med såkalt community policing. For å fjerne bånd til det gamle gatepolitiet, ble det ble ansatt nye politifolk

som ikke hadde vært politi før. Samtidig ble lønninger økt og biler og uniformer fornyet. Undersøkelser i etterkant har vist at det allerede er økt tillit til politiet, og antall innrapporterte lovbrudd har økt sammenlignet med før reformen (OFPRA & BFA 2017, s. 16-18).

Politireformen har blitt kritisert for at de nye politiansatte er uerfarne, for at de har langt kortere opplæringstid enn tidligere politimenn hadde, og for at de som jobber i andrelinjetjenesten ikke er omfattet (på politistasjonene/etterforskere) (OFPRA & BFA 2017, s. 16-18; de Waal 2016).

Transparency International (Marusov 2016, s. 8) mener det er sannsynlig at gatepolitiet vil holdes fritt for korrupsjon, men at det er fare for at reformer av andre deler av det nasjonale politiet vil stoppe opp. Det vises til at ansvarlige politiske myndigheter har unnlatt å stille korrupte tjenestemenn til ansvar for sine handlinger.

2.2.2 Rettsvesenet

En annen stor reform er satt i gang i rettsvesenet. Dette er et viktig arbeid fordi rettsvesenet har blitt ansett for å være ineffektivt, svært korrupt og for ikke å være uavhengig. Befolkningen har generelt lav tillit til rettsvesenet og påtalemyndigheten (Åslund 2015, s. 144-146; U.S. Department of State 2017, s. 11). Det har vært, og er fremdeles, nære bånd mellom rettsvesenet på den ene siden og politikere og oligarker på den andre (OFPRA & BFA 2017, s. 10). I tillegg er andre reformer avhengig av at det skjer reformer i rettsvesenet. Det nytter lite å åpne en straffeprosess for korrupsjon hvis dommere fortsatt lar seg bestikke.

Som et ledd i å reformere rettsvesenet, ble flere sentrale lover vedtatt i september 2016, blant annet loven om rettsvesenet og dommers status. Endringene omfattet en omorganisering av rettsvesenet, med det formål å effektivisere rettsprosessene. Mens det tidligere var fire nivåer av domstoler, ble dette nå redusert til tre nivåer: første instans, andre instans og en ny Høyesterett. Videre ble det gjort tiltak for å styrke dommers etiske holdninger og sikre mer uavhengig utnevning av dommere. Blant annet erstattet Supreme Council of Justice, som består av dommere som skal nominere og avskjedige dommere, det gamle Supreme Judicial Council. Dommers lønninger ble også hevet for å redusere insentiver til å ta bestikkelser og for å tiltrekke seg kompetanse ved ansettelser (Halushka 2016; OFPRA & BFA 2017, s. 10-11).

Reformen av rettsvesenet har også høstet kritikk, både internt i landet og internasjonalt. Forfatterne av artikkelen «Combating corruption in Ukraine» utgitt av Center for Eastern Studies i Warsawa (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 4), mener at reformene bare delvis har bidratt til å fjerne korrupte dommere. Internasjonale organisasjoner som Transparency International og Verdensbanken, mener reformen ikke i tilstrekkelig grad har fokusert på å bekjempe korrupsjon (TI 2017b).

Det er vanlige domstoler som behandler korrupsjonssaker. Det er per i dag ikke etablert en egen anti-korrupsjonsdomstol som kan behandle korrupsjonssaker på en uhildet måte, noe som har vært gjenstand for skarp kritikk (Rybak 2016; Åslund 2015, s. 145; TI 2017b). I slutten av desember 2017 la imidlertid president Poroshenko frem et lovforslag for parlamentet om å opprette en anti-korrupsjonsdomstol (Reuters 2017).

Innenfor påtalemyndigheten har det også blitt igangsatt viktige reformer. Her har man blant annet fokusert på å begrense påtalemyndighetens oppgaver og styrke dens uavhengighet. Rundt 10 000 eksisterende stillinger ble lyst ut på nytt, i et forsøk på å

erstatte ansatte fra det gamle systemet. Mange av disse ansatte søkte riktignok stillingen på nytt, i det som beskrives som en objektiv prosess (OFPRA & BFA 2017, s. 11-13). Andrii Marusov (2016, s. 8) fra Transparency International i Ukraina hevdet imidlertid at det var en stor svakhet at påtalemyndigheten kun klarte å rekruttere tre prosent av de nye ansatte fra utenfor det «gamle» systemet.

2.3 HVLKE ORGANER ETTERFORSKER KORRUPSJONSSAKER?

Per i dag er det følgende organer som etterforsker korrupsjon og tar ut tiltale i korrupsjonssaker: NABU, SAP, det nasjonale politiet, det statlige etterforskningsorganet (SBI) og påtalemyndigheten. Nedenfor følger en beskrivelse av hvilke type korrupsjonssaker de ulike organene behandler (Marusov 2016, s. 5).

Både NABU og SBI etterforsker korrupsjon begått av høytstående embetsmenn.

På NABU sin hjemmeside er det nærmere presisert hvilke kategorier av tjenestemenn de har ansvar for (NABU u.å.b).³

I tillegg etterforsker NABU saker der korrupsjonsbeløpet er 500 ganger (eller mer) større enn den offisielle minimumsinntekten (dersom handlingen ble begått av embetsmenn, politi, militær eller representant for lokale myndigheter). For at NABU skal etterforske saker begått av offentlige ansatte, må den nedre grensen på korrupsjonsbeløpet være fem ganger minimumsinntekten (689 000 UAH per 1. mars 2016) (NABU u.å.b).⁴

SBI etterforsker alvorlige kriminelle handlinger, inkludert korrupsjon, begått av høytstående embetsmenn og ansatte i politi og etterforskningsorganer (unntatt de som ligger under NABUs jurisdiksjon), kriminelle handlinger begått av ansatte i NABU og SAP og kriminelle handlinger begått av militæret (Marusov 2016, s. 8; Liemienov 2016, s. 14).

Det nasjonale politiet etterforsker mindre korrupsjonssaker, det vil si såkalt lav-korrupsjon (petty corruption) som ikke faller under ansvarsområdet til NABU og SBI, og korrupsjonsrelaterte administrative forseelser (det vil si brudd på loven om administrative forseelser) (Liemienov 2016, s. 14).

Til slutt har også den ukrainske sikkerhetstjenesten (SBU⁵) ansvar for å forbygge, fange opp og hindre korrupsjon som direkte truer Ukrainas vitale interesser (Liemienov 2016, s. 17).

2.3.1 Til hvilket organ anmeldes en korrupsjonssak?

Korrupsjon anmeldes til det organet som har ansvar for den aktuelle saken.

På NABUs hjemmeside står det at korrupsjon begått av høytstående tjenestemenn kan rapporteres ved å ringe NABUs hotline, ved å sende inn skriftlig anklager, oppsøke NABUs kontor i Kiev ved personlig fremmøte eller fylle ut et elektronisk skjema på NABUs hjemmeside (NABU u.å.b). I en rapport om anti-korrupsjonsorganer i Ukraina, skrevet på oppdrag fra USAID, påpekes det at det er mest hensiktsmessig å

³ <https://nabu.gov.ua/en/faq>

⁴ Ca. 188 000 NOK (per 24. januar 2018).

⁵ SBU ble opprettet i 1992 og har ansvar for Ukrainas nasjonale sikkerhet (Liemienov 2016, s. 17).

rapportere skriftlig og samtidig legge ved dokumentasjon som beviser korrupsjonen (Liemienov 2016, s. 12).

Som for NABU kan enhver person rapportere, skriftlig eller muntlig, til SBI om kriminelle handlinger som faller under SBIs jurisdiksjon (Liemienov 2016, s. 14).

Likedan kan enhver person rapportere om såkalt vanlig korrupsjon (petty corruption) knyttet til lavere tjenestemenn, enten muntlig eller skriftlig, til det nasjonale politiet (Liemienov 2016, s. 16; Nesterenko, møte med den norske ambassaden i Kiev, januar 2018).

3. KORRUPSJONSBEKJEMPELSE I PRAKSIS

Mange mener at president Poroshenko har en reell vilje om å reformere og få bukt med korrupsjonen i landet. Det er imidlertid bred enighet, både nasjonalt og internasjonalt, om at det går for sakte (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 5). Poroshenko møter motstand fra medarbeidere lenger ned i det politiske systemet, av folk som føler seg truet av reformer. I tillegg er Poroshenko selv representant for den gamle politiske eliten.

3.1 ETTERFORSKNING AV KORRUPSJONSANKLAGER MOT MYNDIGHETSPERSONER

Ifølge Olga Nesterenko, leder for Anti-Corruption Research and Education Centre (ACREC) ved Mohyla Academy (møte med den norske ambassaden i Kiev, januar 2018), jobber NABU veldig effektivt. I en spørreundersøkelse fra januar 2018 foretatt av American Chamber of Commerce om forholdene for å drive forretningsaktivitet i Ukraina, svarte 50 prosent av respondentene at NABU var det mest effektive anti-korrupsjonsorganet i landet (Melozerova 2018).

Ifølge tall fra NABU har de så langt igangsatt 461 etterforskninger av korrupsjon, varslet om mistanke om korrupsjon i 261 saker og tatt ut 149 anklager om korrupsjon. 97 saker har blitt oversendt til domstolene (NABU u.å.a).

Som følge av NABUs etterforskning, ble lederen for skattemyndighetene i Ukraina, Roman Nasirov, arrestert i mars 2017. Nasirov er mistenkt for å ha bidratt til å underslå to milliarder hryvnia (rundt 564 millioner kroner), og er den første høytstående offisielle personen som kan risikere fengselsstraff for korrupsjon. Han er dessuten en nær alliert av president Poroshenko og jobbet for tidligere president Janukovitsj (Lough 2017; Eristavi 2017). Kort tid etter ble Mykola Martynenko, en kjent aktivist for det politiske partiet Folkefronten, anklaget for ulovlige transaksjoner av penger fra statskontrollerte gruveselskaper. I motsetning til andre saker etterforsket av NABU, var omfanget av korrupsjon i de to aktuelle sakene svært omfattende (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 2).

NABU har også anmodet påtalemyndigheten om å fjerne immuniteten til flere parlamentsmedlemmer. Disse skal ha bestukket andre parlamentsmedlemmer i forbindelse med lovvedtak om utvinning av rav (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 2; U.S. Departement of State 2017, s. 37).

Ifølge statistikk samlet inn av NABU er 25 prosent av mistenkte i korrupsjonssaker de har etterforsket embetsmenn i sentrale og lokale myndighetsorganer, 23 prosent er

ledere av statskontrollerte bedrifter, 14 prosent er dommere og 9 prosent er høytstående embetsmenn i sentralforvaltningen (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 3).

NABUs anti-korrupsjonsarbeid har blitt forsinket blant annet som følge av ulike politiske grupperingers motstand mot NABUs mandat. Det er i tillegg fremmet lovforslag om å sette tidsfrist for etterforskning av korrupsjonssaker. Dersom etterforskning ikke er ferdig innen en viss tidsfrist, vil saken bli henlagt. NABU frykter at dette kan hindre en del saker i å bli etterforsket, gitt det store arbeidspresset de har (Williams & Polityuk 2017).

Påtalemyndigheten skal etter det kildene opplyser, ikke være særlig effektive i sitt arbeid mot korrupsjon. Etterforskninger som påtalemyndigheten gjennomfører, dreier seg hovedsakelig om mindre omfattende korrupsjonssaker (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 3-4). Påtalemyndigheten skal ha sendt et antall korrupsjonssaker over til domstolene, uten at Landinfo er kjent med tallene.

Det er rapportert om uenighet mellom påtalemyndigheten og NABU. Påtalemyndigheten skal i løpet av 2016 ha forsøkt å hindre NABU i å gjennomføre etterforskning i korrupsjonssaker som involverer høyprofilerte myndighetspersoner (U.S. Department of State 2017, s. 38; Marusov 2016, s. 7).

Småkorupsjon blant tjenestemenn på lavere nivå eller i helsevesenet, etterforskes som nevnt av det lokale politiet og påtalemyndigheten i regionen. I henhold til USAIDs New Justice Project (e-post, februar 2018) er det få som rapporterer om slik korupsjon. Etterforskningen av slike anmeldelser er også dårlig. Det skyldes politiets overbærenhet med denne typen korupsjon og utbredt nepotisme.

3.2 STRAFFEFORFØLGELSE AV MYNDIGHETSPERSONER TILTALT FOR KORRUPSJON

Per i dag er det vanlige domstoler som behandler korrupsjonssaker. Mangelen på spesialdomstoler for tyngre korrupsjonssaker blir trukket fram som en svakhet ved systemet. Dette fordi korupsjon er et generelt problem i ukrainske domstoler. Det er også et behov for spesialkunnskap når man skal behandle kompliserte korrupsjonssaker. Særlig på lokalnivå er slik spesialkunnskap mangelfull (Nesterenko, møte med den norske ambassaden i Kiev, januar 2018).

Det finnes saker der myndighetspersoner har blitt straffeforfulgt for korupsjon, men i det store bildet dreier dette seg om få saker.

Ifølge Olga Nesterenko, leder for ACREC ved Mohyla Academy, tar både nasjonale og regionale domstoler i liten grad slike saker til behandling. Nesterenko viser til at de som dømmes, får begrensede straffer (møte med den norske ambassaden i Kiev, januar 2018). Det har videre blitt påpekt at domstolene i slike saker ofte fatter vedtak om løslatelse fra varetekt, at nivået på kausjonssummene blir redusert, og at rettsprosessene tar svært lang tid (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 4; Marusov 2016, s. 7). Andrii Marusov i Transparency International uttrykte det slik i 2016 (s.7): «The unrefomed Ukrainian court system suffers from its inability to make unbiased decisions in any corruption-related cases».

Transparency International hevdet i 2016 at kun 20 prosent av de som var anklaget for å drive utpressing eller kreve bestikkelser, ble fengslet ved rettsavgjørelser. Hver tiende person ble frikjent, mens resten fikk en betinget dom eller ble ilagt bøter (Marusov 2016, s. 7). I mer alvorlige korrupsjonssaker, har det blitt gitt milde dommer (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 4).

Tall fra anti-korrupsjonsgruppen Nashi Groshi (Våre penger) (som sitert i U.S. Department of State 2017, s. 37) viser at straffer som gis i korrupsjonssaker, er milde. Mellom juli 2015 og juli 2016 ble totalt 952 personer dømt for korrupsjon, hvorav:

- 312 personer ble ilagt bøter (70 prosent av bøtene var under 20 000 hryvnia (5500 kroner)),
- 336 personer fikk betingede dommer
- 137 personer fikk dommen sin omgjort.
- 128 personer ble dømt til fengselsstraff, av disse sonet 33 sine straffer, mens de andre ventet på ankebehandling.

Av de 952 som ble dømt, var det kun tre personer med høyere stilling: to var ledere av fylkes (region)-administrasjoner, en var nestleder av en statlig etat innenfor jordbruk. Per juli 2016 ventet disse tre fortsatt på å få anken behandlet, og ingen av dem hadde påbegynt soning.

Ifølge informasjon samlet inn av det ukrainske anti-korrupsjonscenteret ANTAC i november 2016 (som sitert i Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 4), skal kun 6 av 33 saker som NABU oversendte til domstolene i 2015 og 2016, ha blitt åpnet. I de resterende 27 sakene var det ikke blitt satt dato for første rettsmøte. Ifølge forfatterne av artikkelen «Combating corruption in Ukraine» utgitt av Center for Eastern Studies i Warszawa (Zochovski & Jaroszewicz 2017, s. 4), er tallene fra ANTAC et uttrykk for dommeres tilbakeholdenhet med å dømme i korrupsjonssaker, særlig der de anklagede er høytstående myndighetspersoner.

Tall for 2017 fra påtalemyndigheten viser imidlertid en økning i antall domfellelser i korrupsjonssaker fra tidligere år. I 2017 ble det dokumentert 9425 korrupsjonssaker i Ukraina. 3139 saker ble oversendt til domstolene og 1692 personer dømt (Påtalemyndigheten i Ukraina u.å). For 2018 var det per 25. januar 2018 så langt registrert 622 korrupsjonssaker, og 103 saker hadde blitt oversendt til domstolene.

Transparency International og U.S. State Department (2017, s.1, 36) hevder videre at det er straffefrihet for kriminelle handlinger begått av politi. Ifølge U.S State Department klarer ikke ukrainske myndigheter å ta nødvendige skritt for å dømme (de fleste) offentlige tjenestemenn som begår myndighetsmisbruk. Dessuten hevder U.S. State Department at påtalemyndigheten og rettssystemet er ute av stand til å dømme gjerningsmenn for korrupsjon.

4. BESKYTTELSE FOR VARSLERE AV KORRUPSJON

Det synes ikke å ha vært spesielt vanlig å varsle myndighetene om korrupsjon i myndighetsapparatet. Dette fordi varsling blir sett på som risikabelt, og fordi ukrainske myndigheter i liten grad har beskyttet varslere (Fedorchuk 2015). USAID påpeker at varsling og beskyttelse av varslere er en ny problematikk i ukrainsk sammenheng (e-post, januar 2018).

Transparency International i Ukraina (som sitert i Interfax-Ukraine 2016) hevdet i 2016 at antallet personer som ønsker å varsle om korrupsjon, har økt. I november 2013

sa 13 prosent av ukrainere seg rede til å avsløre og varsle om korrupsjon, mens tallet økte til 45 prosent i 2016. Men til tross for økt bevissthet rundt varsling, var det kun 2 prosent som faktisk rapporterte om korrupsjon i 2016. De fleste varslene berørte korrupsjon i utdanningssektoren, politi og rettsvesenet, helsevesenet og andre statlige etater.

Antallet personer som er villige til å rapportere om korrupsjon, ser ikke ut til å ha økt etter 2016. I 2017 utførte USAIDs New Justice Program en undersøkelse blant befolkningen, advokater og dommere om deres oppfatning av korrupsjon og vilje til å rapportere om korrupsjon. Resultatene viste at kun en tredjedel av befolkningen ønsket å rapportere om korrupsjon. Dårlig kunnskap om egnede kanaler for å rapportere om korrupsjon er ifølge USAID en av årsakene. Kun en tredjedel av respondentene visste hvordan og til hvem de kan rapportere om korrupsjon (USAID, e-post januar 2018).

4.1 LOVERK SOM BESKYTTER VARSLERE

Ukraina har per i dag ikke en egen lov om beskyttelse av varslere. De relevante lovparagrafene er spredt i ulike lover. Det hevdes at med et samlet og sterkt lovverk vil flere tørre å stå frem (Interfax-Ukraine 2016; Initiative 11 u.å.b).

I forbindelse med at anti-korrupsjonslover ble vedtatt i 2014, fikk man et bedre system for å motivere til varsling og beskytte varslere. Det ble mulig å rapportere anonymt om korrupsjon. Dersom en varsler eller varslers familie blir truet, skal myndighetene ta nødvendige midler i bruk for å beskytte dem. Varslere kan ikke sies opp eller bli utsatt for andre disiplinære reaksjoner som følge av varslingen. Det er NAPC som skal bistå varsleren dersom vedkommende tar rettslige skritt mot arbeidsgiver for brudd på hans/hennes rettigheter. Per desember 2016 var det ikke kjent at NAPC hadde bistått noen varslere (Marusov 2016, s. 5).

Det er det sivile samfunnet som har vært ledende i arbeidet med å styrke rettsvernet for varslere. Flere ukrainske NGO-er, deriblant Ukrainian League of Lawyers Against Corruption og Anti-Corruption Center (ANTAC), har dannet en koalisjon ved navn Initiative 11 som har jobbet med å utarbeide en egen lov for beskyttelse av varslere. Loven skal sikre varslere anonymitet, rapporteringskanaler og beskyttelse fra arbeidsgiver. I juli 2016 ble lovutkastet lagt frem for parlamentet. Anti-korrupsjonskomiteen i parlamentet anbefalte å støtte loven i første lesning, men det har per i dag ikke vært mulig å få de 226 stemmene som trengs for at loven skal passere første lesning (Initiative 11 u.å.a; Initiative 11 u.å.b; Nesterenko, møte med den norske ambassaden i Kiev, januar 2018).

4.2 REAKSJONER MOT VARSLERE

Transparency International i Ukraina (e-post februar 2018) hevder at mange varslere har blitt utsatt for reaksjoner. Landinfo har ikke tall på hvor mange saker det dreier seg om. I det følgende belyser vi noen av sakene vi har funnet omtalt eller mottatt informasjon om.

Varslere har blitt stevnet i sivile saker for ærekrenkelse, og noen har blitt straffeforfulgt i det Landinfo forstår er fabrikkerte saker. Varslere har også blitt presset til å trekke tilbake anklager, noen har mistet jobben og noen har blitt overfalt.

I 2014 fikk en dommer i Poltava tildelt en sak hvor en lokal ordfører var anklaget for korrupsjon. Ordføreren gikk offentlig ut og beskyldte den kvinnelige dommeren for

utpressing i et forsøk på å få henne til å lukke saken. Dommeren filmet ordføreren da han krevde at saken mot ham skulle lukkes. Dommeren fikk flere straffesaker mot seg. Disse sakene ble imidlertid senere lukket. Dommeren ble også presset av sjefen for domstolen hvor hun jobbet, og i november 2017 ble hun og hennes mann brutalt banket opp av maskerte overfallsmenn i sentrum av byen hvor hun jobbet. Overfallsmennene er fortsatt ikke funnet (Transparency International, e-post februar 2018).

Hanna Solomatina, en ansatt i det nasjonale organet for forebygging av korrupsjon (NAPC), rapporterte i juli 2017 om korrupsjon innad i NAPC. Solomatina hadde ansvar for registreringer av topp-politikers og myndighetspersoners eiendom i Ukraina. Korrupsjonen dreide seg om falske selvangivelser. Solomatina og to andre varslere sendte bevis over til politiet, og NABU startet etterforskning. Sjefen for NAPC har forsøkt å si dem opp som hevn for at de varslet, og myndighetene har ifølge Transparency International (e-post februar 2018) ennå ikke gitt Solomatina beskyttelse.

To leger varslet politiet om korrupsjon ved et sykehus i Ukraina.⁶ Sykehusledelsen skal ha bedt sine ansatte om å betale en månedlig avgift basert på veldedighetsbidrag samlet inn fra pasienter. Bidragene endte opp i lommene til ledelsen. Etter at legene varslet om korrupsjonen, begynte sykehusledelsen å hindre dem i å utføre sitt arbeid, blant annet ved å frata dem utstyr. Senere ble de to legene sagt opp. Begge legene har også blitt overfalt av ukjente på gaten. Overfallsmennene er ikke funnet (Transparency International, e-post februar 2018).

Det har vært flere angrep på journalister som har gjort undersøkelser om korrupsjon i myndighetsapparatet. I mai 2016 ble for eksempel journalisten Anatolij Ostapenko fra avisen Hromadske Zaporizhzhya angrepet. Ostapenko jobbet på flere saker som skal ha knyttet lokale myndigheter i Zaporazhzhya til korrupsjon. Etterforskningen pågikk fortsatt ved utgangen av 2016 (U.S. Department of State 2017, s. 24). Landinfo har ikke informasjon om sakens status i dag. Det påpekes at etterforskning av slike saker tar lang tid, og ender ofte opp uten resultat.

4.3 I HVILKEN GRAD FÅR VARSLERE BESKYTTELSE FRA MYNDIGHETENE?

Flere kilder med kompetanse om situasjonen for varslere i Ukraina er av den oppfatning at mekanismer for beskyttelse av varslere av korrupsjon enten ikke eksisterer, eller at de er svake. Olga Nesterenko, ved Mohyla Academy, hevder at muligheten for å få beskyttelse som varslere generelt, og i korrupsjonssaker spesielt, er svært liten. For det første finnes det ikke en særskilt lov som beskytter varslere. Per i dag er det uklart hvem som har ansvar for og fullmakt til å gi varslere beskyttelse. Det foregår en slags revirkamp mellom ulike institusjoner, hvilket gjør at varslere blir kateballer i systemet. Ansvaret til hver enkelt institusjon må klart defineres. Slik situasjonen er i dag, gir verken rettssystemet, politiet, påtalemyndigheten eller særskilte anti-korrupsjonsorganer noen pålitelig støtte og beskyttelse for varslere, ifølge Nesterenko (møte med den norske ambassaden i Kiev, januar 2018).

Transparency International (e-post, februar 2018) påpeker viktigheten av at varslere raskt får et tilbud om bistand og beskyttelse. Per i dag er det mangelfulle mekanismer

⁶ Landinfo har ikke kjennskap til når dette skjedde.

for dette. Et konkret tilbud om beskyttelse gis først når saken har blitt oversendt til domstolen, og varsleren får status som vitne eller offer.

Også USAID (e-post, januar 2018) hevder at det ikke finnes noen effektive kanaler for å beskytte varslere. Eksisterende lovverk gir i praksis ingen mekanismer for beskyttelse.

5. REFERANSER

Skriftlige kilder

- De Waal, T. (2016, 18. mars). *Fighting a culture of corruption in Ukraine*. Brussels: Carnegie Europe. Tilgjengelig fra http://carnegieendowment.org/files/Fighting_a_Culture_of_Corruption_in_Ukraine_deWaal.pdf [lastet ned 10. januar 2018]
- Eristavi, M. (2017, 7. mars). Why Ukraine is facing its biggest test in the fight against corruption. *The Washington Post*. Tilgjengelig fra https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2017/03/07/why-ukraine-is-facing-its-biggest-test-in-the-fight-against-corruption/?utm_term=.a0e9a2390929 [lastet ned 12. januar 2018]
- Fedorchuk, D. (2015). Protection of private sector whistleblowers in Ukraine. *The Ukrainian Journal of Business Law No.12, 2015*. Tilgjengelig fra <http://www.integrites.com/en/publication/protection-of-private-sector-whistleblowers> [lastet ned 16. januar 2018]
- Halushka, O. (2016, 27. juni). What's next for judicial reform in Ukraine? *Kyiv Post*. Tilgjengelig fra <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/olena-halushka-whats-next-for-judicial-reform-in-ukraine-417295.html> [lastet ned 11. januar 2018]
- Initiative 11 (u.å.a). *About us*. Kyiv: Initiative 11. Tilgjengelig fra <https://iniziativa11.org/> [lastet ned 16. januar 2018]
- Initiative 11 (u.å.b). *Importance of whistleblower protection for Ukraine*. Kyiv: Initiative 11. Tilgjengelig fra <https://iniziativa11.org/importance-of-whistleblower-protection-for-ukraine/> [lastet ned 16. januar 2018]
- Interfax-Ukraine (2016, 23. juni). Number of whistleblowers triples – Transparency International. *Kyiv Post*. Tilgjengelig fra <https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/number-of-whistleblowers-triples-transparency-international-417032.html> [lastet ned 16. januar 2018]
- Liemienov, O. (2016). *Guide on Anti-Corruption in Ukraine*. Kyiv: USAID RADA Program. Tilgjengelig fra http://radaprogram.org/en/sites/default/files/publications/anticorrrnovel_eng_web.pdf [lastet ned 24. januar 2018]
- Lough, J. (2017, 28. mars). *Testing times for Ukraine's anti-corruption reforms*. London: Chatham House. Tilgjengelig fra <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/testing-times-ukraine-s-anti-corruption-reforms> [lastet ned 10. januar 2018]
- Marusov, A. (2016, desember). *Anti-corruption policy of Ukraine: first successes and growing resistance*. Kiev: International Renaissance Foundation. Tilgjengelig fra http://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/Renaissance_A4_4Anti-Corruption-Policy.pdf [lastet ned 17. januar 2018]
- Melozerova, V. (2018, 29. januar). Survey: Corruption is main problem for business community in Ukraine. *Kyiv Post*. Tilgjengelig fra <https://www.kyivpost.com/business/survey-corruption-main-problem-business-community-ukraine.html> [lastet ned 30. januar 2018]
- NABU, dvs. Det nasjonale anti-korrupsjonsbyrået (u.å.a). *National Anti-Corruption Bureau of Ukraine*. Kiev: NABU. Tilgjengelig fra <https://nabu.gov.ua/en> [lastet ned 12. januar 2018]
- NABU (u.å.b). *Frequently asked questions*. Kiev: NABU. Tilgjengelig fra <https://nabu.gov.ua/en/faq> [lastet ned 24.01.2018]
- OFPRA & BFA, dvs. Office Francais de Protection des Refugies et Apatrides & Austrian Federal Office for Immigration and Asylum (2017, mai). *Fact-finding mission report Ukraine*. Fontenaysous-Bois/Wien: OFPRA & BFA. Tilgjengelig via UNHCR Refworld <http://www.refworld.org/docid/593a581b4.html> [lastet ned 10. januar 2018]

- Reuters (2017, 22. desember). Ukraine president submits anti-corruption court law to parliament. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-corruption-president/ukraine-president-submits-anti-corruption-court-law-to-parliament-idUSKBN1EG2AH> [lastet ned 11. januar 2018]
- Rybak, V. (2016, 16. desember). Ukraines fight against corruption, explained. *Euromaidan Press*. Tilgjengelig fra <http://euromaidanpress.com/2016/12/16/ukraine-corruption-reform/#arvlbdata> [lastet ned 9. januar 2018]
- Sukhov, O. (2017, 7. april). Whistleblowers punished, corrupt judges stay safe. *Kyiv Post*. Tilgjengelig fra <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/whistleblowers-punished-corrupt-judges-stay-safe.html> [lastet ned 16. januar 2018]
- Transparency International (2014). *Corruption perceptions index 2014*. Berlin: Transparency International. Tilgjengelig fra http://issuu.com/transparencyinternational/docs/2014_cpibrochure_en?e=2496456/10375881 [lastet ned 9. januar 2018]
- Transparency International (2016, 21. november). *Clarification to the 2016 Global Corruption Barometer Results*. Berlin: Transparency International. Tilgjengelig fra <https://ti-ukraine.org/en/news/clarification-to-the-2016-global-corruption-barometer-results/> [lastet ned 9. januar 2018]
- Transparency International (2017a, 25. januar). *Corruption perceptions index 2016*. Berlin: Transparency International. Tilgjengelig fra https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 [lastet ned 8. januar 2018]
- Transparency International (2017b, 20. september). *Ukraine must create an independent anti-corruption court*. Berlin: Transparency International. Tilgjengelig fra https://www.transparency.org/news/pressrelease/ukraine_must_create_an_independent_anti_corruption_court [lastet ned 11. januar 2018]
- Ukrainska Pravda (2016, 25. juli). National Agency for Prevention of Corruption to Launch Electronic Declaration on August 15. *Ukrainska Pravda*. Tilgjengelig fra <http://www.pravda.com.ua/eng/news/2016/07/25/7115889/> [lastet ned 9. januar 2018]
- U.S. Department of State (2017). *Ukraine 2016 Human Rights Report*. Washington, D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/documents/organization/265696.pdf> [lastet ned 15. januar 2018]
- Williams, M. & Polityuk, P. (2017, 16. november). Ukraine investigators fear corruption cases could get buried. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-corruption/ukraine-investigators-fear-corruption-cases-could-get-buried-idUSKBN1DG2FR> [lastet ned 17. januar 2018]
- Zochovski, P. & Jaroszewicz, M. (2017, 12. juli). Combatting corruption in Ukraine – awaiting the results. *OSW Commentary*, 244. Tilgjengelig fra https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_244.pdf [lastet ned 9. januar 2018]
- Åslund, A. (2015, april). *Ukraine: what went wrong and how to fix it*. Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.

Muntlige kilder

- Nesterenko, O. Leder av Anti-Corruption Research and Education Centre (ACREC) ved Mohyla Academy. Møte med den norske ambassaden i Kiev 31. januar 2018.

ACREC ved Mohyla Academy i Kyiv jobber spesielt med varsler-problematikk og har vært bidragsyter til utvikling av lover på området.

- Transparency International. E-post 7. februar 2018. E-post formidlet via den norske ambassaden i Kiev.
- USAID. E-post 31. januar 2018. E-post formidlet via den norske ambassaden i Kiev.